

УДК 069:94(477)"2014/2025":316.7

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/95-1-8>**Юлія КОРОБКА,***orcid.org/0000-0003-4518-4264*

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри готельно-ресторанної та музейної справи

Мукачівського державного університету

(Мукачєво, Закарпатська область, Україна) *Yu.Korobka@mail.msu.edu.ua***Вадим КОРОБКА,***orcid.org/0000-0002-2030-498X*

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри історії та археології

Маріупольського державного університету

(Київ, Україна) *v.korobka@mu.edu.ua*

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА В МУЗЕЙНИХ ПРАКТИКАХ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ: ОГЛЯД НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЙ

У статті здійснено історіографічний огляд наукових публікацій, присвячених музейним практикам Національного музею історії України (далі – НМІУ) в умовах російсько-української війни 2014–2025 рр. Проаналізовано корпус музеєзнавчих праць, у яких зафіксовано основні підходи, методи та форми документування, інтерпретації й репрезентації воєнного досвіду в діяльності НМІУ. Простежено еволюцію музейного реагування на війну – від перших експозиційно-інсталяційних рішень, спрямованих на фіксацію «теперішнього часу» війни, до системного фондового комплектування, атрибуції матеріальних свідчень та експедиційного документування подій у щойно деокупованих регіонах після початку повномасштабного вторгнення РФ у 2022 р.

Окрему увагу приділено аналізу публікацій, що відображають персоніфіковані моделі репрезентації війни, тематичні напрями музейного осмислення (зокрема капеланство та добровольчий рух), а також проблематику атрибуції символічно насичених предметів. Показано, що після лютого 2022 р. відбулася докорінна зміна історіографічної ситуації. Музей із репрезентатора війни перетворюється на безпосереднього учасника воєнного досвіду, а війна постає як чинник трансформації самої музейної інституції.

Аналітичні дослідження останніх років засвідчують, що НМІУ виступає активним суб'єктом формування публічного наративу про російсько-українську війну. Він бере участь у виробництві знання, політики пам'яті та символічній легітимзації сучасних подій. У підсумку доведено, що сукупність проаналізованих публікацій становить цілісний історіографічний масив, який відображає еволюцію музейних практик НМІУ в умовах триваючої збройної боротьби українського народу за незалежність.

Ключові слова: Національний музей історії України, музеєфікація російсько-української війни, музеєзнавство, історіографія, політика пам'яті, цифровізація музейних фондів, культурна спадщина.

Yuliia KOROBKA,

orcid.org/0000-0003-4518-4264

PhD (History),

Associate Professor at the Department of Hotel,

Restaurant and Museum Affairs

Mukachevo State University

(Mukachevo, Transcarpathian region, Ukraine) Yu.Korobka@mail.msu.edu.ua

Vadym KOROBKA,

orcid.org/0000-0002-2030-498X

PhD (History),

Associate Professor at the Department of History and Archeology

Mariupol State University

(Kyiv, Ukraine) v.korobka@mu.edu.ua

RUSSIA/UKRAINE WAR IN MUSEUM PRACTICES OF NATIONAL MUSEUM OF THE HISTORY OF UKRAINE: OVERVIEW OF SCIENTIFIC PUBLICATIONS

The article presents historiographical overview of scientific publications concerned with museum practices of National Museum of the History of Ukraine (hereinafter referred to as NMHU) under the conditions of Russia/Ukraine war of 2014–2025. The authors have analyzed the package of museological works concerned with the main approaches, methods and forms of documenting, interpreting and representing combat experience in NMHU activities. The authors have also traced the evolution of the museum's response to the war: from the early exposition/installation decisions aimed at fixation of the "nowadays' condition" of the war to systemic stocking of exhibits, attribution of material evidence and expeditionary documenting of events in the just liberated regions since the beginning of Russian full-scale invasion in 2022.

Special emphasis is laid on analysis of publications reflecting personified models of representing the war and thematic areas of museum evaluation (in particular, chaplaincy and volunteer movement) as well as problems of attribution of symbolically saturated items. The authors have shown that since February 2022, a fundamental change in the historiographical situation has occurred. The museum turns from just a presenter of the war into a direct participant of combat experience, whereas the war acts as a transformation factor for the museum institution itself.

Analytical research carried out in recent years evidence that NMHU acts as an actor in formation of public narrative about Russia/Ukraine war. It participates in generation of knowledge and the policy of memory as well as in symbolic legitimization of the current events. The conclusion proves that the aggregate of publications analyzed presents a coherent historiographical array reflecting the evolution of NMHU museum practices under the conditions of the ongoing combat struggle of the Ukrainian nation for independence.

Key words: National Museum of the History of Ukraine, museumification of Russia/Ukraine war, museum studies, historiography, policy of memory, digitalization of museum stocks, cultural heritage.

Постановка проблеми. Російсько-українська війна, що розпочалася у 2014 р. й набула повномасштабного характеру у 2022 р., поставила перед музейними інституціями нові виклики, пов'язані з фіксацією, осмисленням і публічним представленням надзвичайного воєнного досвіду нашої держави. Національний музей історії України (далі – НІМУ) одним із перших почав реагувати на ці виклики через фондове комплектування, експедиційну діяльність, атрибуцію матеріальних свідчень, виставкові проєкти та їх наукове осмислення. Водночас наукові публікації, що відображають ці музейні практики, досі не були розглянуті як цілісний історіографічний масив. Це зумовлює потребу спеціального огляду наукових текстів, у яких зафіксовано підходи, методи та форми відображення війни, що перетворилась на справжню боротьбу українського народу за незалежність своєї держави, в музейних практи-

ках НІМУ. Це зумовлює потребу в спеціальному огляді наукових публікацій, у яких проаналізовано підходи, методи та форми репрезентації війни – як боротьби українського народу за незалежність – у музейних практиках НІМУ.

Аналіз досліджень. У сучасному музеєзнавстві російсько-українська війна розглядається як чинник трансформації музейних інституцій, особливо у воєнно-історичному напрямі. Показовою є стаття Юрія Буракова, Лілії Питльованої та Святослава Терського (Burakov et al., 2022: 34), де систематизовано дослідження про діяльність військових музеїв, зокрема при вищих військових навчальних закладах, та окреслено новий напрям українських музеєзнавчих студій.

Окремий тематичний блок становить стаття Людмили Кузнецової та Ігоря Кушнар'ова (Кузнецова, Кушнар'ов, 2024), у якій систематизовано наукові підходи до проблематики віртуальних

музеїв. Автори показують, що до повномасштабного вторгнення ці музеї в українській гуманітаристиці розглядалися переважно крізь призму цифровізації та освітніх практик, тоді як їхній потенціал як форми реагування на війну й інструменту збереження історичної пам'яті залишався недостатньо осмисленим.

Важливим етапом у розвитку історіографії музейного відображення російсько-української війни є стаття Валентини Хархун (Kharkhun, 2025). Авторка вперше системно узагальнює українські та міжнародні дослідження та вводить аналітичне поняття *wagging memo* – «воююча пам'ять» (авторський переклад українською), що формується синхронно з перебігом війни.

У межах історіографії ця праця фіксує перехід від описових студій до розуміння музею як активного суб'єкта виробництва знання й формування політики пам'яті. Окремо наголошено на визначальній ролі Національного музею історії України та інших музейних інституцій у цих процесах.

Мета статті – проаналізувати корпус наукових публікацій про музейні практики НМІУ в умовах російсько-української війни та окреслити еволюцію підходів до репрезентації воєнного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Публікація Антона Богдалова, Олександра Лук'янова, Ірини Пулі, Аліни Романік та Марії Срібної, присвячена виставці «Історії з війни» НМІУ, є одним із перших фахових текстів, що фіксує музейну реакцію на війну в реальному часі. Вихід статті у 2016 році засвідчує, що музей почав осмислювати події майже відразу після їх початку, шукаючи доречні форми репрезентації та тільки формуючи експозиційні підходи (Богдалов та ін., 2016: 222).

Стаття фіксує новий для НМІУ формат експозиційної роботи – тимчасову виставку-інсталяцію у форматі «зал у залі». Автори детально описують просторове рішення експозиції, сформованої з переплєтених чорних ниток, що створюють напівзамкнений, нестабільний простір, позбавлений чіткої геометрії (Богдалов та ін., 2016: 222–223). Відмова від традиційної структури постає як свідоме відображення незавершеності історичного процесу, який ще не набув канонічної музейної форми. Експозиція ніби фіксує «теперішній час» війни.

У статті акцентовано увагу на предметному наповненні та принципах інтерпретації виставки: експонати, розміщені в окремих чорних кубках і пов'язані з конкретними людськими історіями, супроводжуються розгорнутими анотаціями. У музеєзнавчому вимірі це засвідчує раннє застосування в НМІУ персоніфікованої моделі репрезентації війни, де предмети постають носіями

індивідуального воєнного досвіду. (Богдалов та ін., 2016: 223).

Важливим аспектом публікації є нормативне підґрунтя музейної діяльності. Автори прямо пов'язують створення виставки з виконанням Закону України «Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей і молоді» від 12.05.2015, який передбачає систематичне збирання та поширення інформації про учасників АТО та волонтерський рух (Богдалов та ін., 2016: 222). У цьому контексті стаття фіксує не лише творчий, а й інституційно-нормативний вимір реагування НМІУ на війну.

Публікація фіксує початковий етап музейного осмислення російсько-української війни в НМІУ, позначений тимчасовою експозицією, інсталяційною формою та персоніфікацією предметів. Від цього досвіду беруть початок подальші більш системні наукові й музеєзнавчі публікації 2017–2023 років.

Публікація 2016 року про виставку «Історії з війни» фіксує початковий, інсталяційний етап реагування НМІУ на війну. Натомість подальші тексти засвідчують перехід до системного документування через фондову роботу й науковий опис предметів. Виразним прикладом є стаття Олександра Лук'янова, присвячена матеріалам 11-го батальйону територіальної оборони «Київська Русь». Дослідник акцентує на джерельній базі – речах, переданих бійцями, що фіксує музейну практику безпосереднього збору свідчень війни. Паралельно окреслюється спроба вписати феномен ТрО у ширший історичний контекст через традиції територіального принципу комплектування українських військових формувань (Лук'янов, 2016: 111).

Стаття безпосередньо фіксує факт фондових надходжень до НМІУ, зокрема передачу бійцями 11-го батальйону «Київська Русь» спорядження, яким екіпірували добровольців навесні 2014 р. Серед переданих предметів згадано підсумок для гранат, підсумки для боєкомплекту, армійську флягу та геліограф.

Далі музеєзнавець розгортає опис, наближений до первинної музейної атрибуції, зосереджуючись на функціональному призначенні геліографа та характеристиці його конструкції. Паралельно зафіксовано походження й матеріальні ознаки підсумка для гранат Ф-1, виготовленого в СРСР, із брезенту, з ремінцем і латунним шпильком (Лук'янов, 2016: 113).

Окремий пласт інформації стосується персоніфікації та «маркування пам'яті» на предметі. Стаття фіксує належність офіцерського планшета коман-

диру батальйону Олександрю Гуменюку та обставини його загибелі поблизу Слов'янська. Водночас вказано, що на звороті кришки планшета записані назви пунктів дислокації батальйону – Дебальцеве, Слов'янськ, Нікішино, Бутовка, Тоненьке. У музеєзнавчому плані предмет постає не лише як елемент фронтового побуту, а й як носій пам'яті конкретного підрозділу. Автор наводить відомості про участь 11-го батальйону «Київська Русь» у бойових діях, зокрема в районі Слов'янська, на Карачуні, біля Дебальцевого, про втрати та перебування в секторі «С» (Лук'янов, 2016: 113–114).

У складі переданих матеріалів зафіксовано символічно маркований елемент – радянський поясний ремінь із бляхою (зірка з серпом і молотом) (Лук'янов, 2016: 114). Його наявність свідчить про проблеми із забезпеченням тероборонців на початку війни та використання застарілого спорядження.

У сукупності ці спостереження дозволяють розглядати працю О. Лук'янова як історіографічний факт, що відображає способи документування війни в НМІУ у 2014 р. Йдеться про прийом матеріальних свідчень, їх науковий опис і подієву контекстуалізацію в межах наративу про конкретний підрозділ.

Окрім публікацій, що документують діяльність бойових підрозділів, у корпусі НМІУ 2014–2021 рр. є тексти з тематичною фокусом. Зокрема, у статті Аліни Романік «Феномен військового капеланства...» війна осмислюється через діяльність капеланів як небойових учасників. Авторка прямо апелює до матеріалів фондової колекції НМІУ, що свідчить про тематичне комплектування сучасної воєнної збірки (Романік, 2016: 117).

Як і в статті О. Лук'янова, дослідниця поєднує опис фондових матеріалів із ширшим історичним контекстом. Значну увагу приділено традиціям військового капеланства в Україні – від середньовіччя до ХХ ст., що слугує типовим прийомом легітимації сучасного матеріалу як музейно значущого джерела (Романік, 2016: 117–118).

Водночас стаття А. Романік безпосередньо фіксує конкретні практики комплектування фондів НМІУ, пов'язані з капеланським рухом. Авторка зазначає передачу до музею шевронів Першого батальйону військових капеланів, Міжконфесійного батальйону та громадської організації «Капеланське служіння війську», з уточненням осіб-дарувальників і символіки емблем (Романік, 2016: 119). Окрім цього, у статті описано надходження до НМІУ особистої речі військового капелана. Зокрема, згадано бушлат Андрія Полухіна – служителя Церкви євангельських християн у Дніпровському районі м. Києва – зі слідами пора-

нення при обороні Донецького аеропорту (Романік, 2016: 119–120).

Ці речі засвідчують потребу захисників у душпастирській опіці та роль капеланів, які виконували свою місію без зброї в умовах небезпеки. Дослідниця зазначає, що капеланські предмети планують використати для майбутньої експозиції про події АТО (Романік, 2016: 120).

На відміну від статті О. Лук'янова, де акцент зроблено на бойовому підрозділі, публікація А. Романік демонструє тематичний підхід до осмислення війни. Обидві роботи спираються на безпосередньо передані матеріали, їх науковий опис і подієву контекстуалізацію, але репрезентують різні траєкторії музейного реагування – через речі бойового побуту та тематичні комплекси, пов'язані з небойовими учасниками.

Статті О. Лук'янова та А. Романік можна розглядати як історіографічні джерела раннього етапу документування Війни за Незалежність України в НМІУ. Вони фіксують війну на мікрорівні – через конкретні предмети, персоналії та локальні наративи за відсутності цілісної інституційної рефлексії, що характерно для періоду 2014–2021 рр.

У межах аналізу музейних публікацій, що трактують речові матеріали як джерела для осмислення подій війни, важливе місце посідає стаття Світлани Серих і Андрія Гуменюка – «Атрибуція предметів, пов'язаних із Добровольчим українським корпусом «Правий сектор»» (Серих, Гуменюк, 2019). Її можна розглядати як історіографічне свідчення одного з напрямів реагування НМІУ у 2014–2021 рр. – наукового опрацювання речових комплексів, пов'язаних із добровольчим рухом. Автори зазначають, що предмети бійців ДУК «Правий сектор», зібрані у 2015 р. в зоні бойових дій і на базі підрозділу, надійшли до музею у 2018 р., що окреслює контекст і хронологію надходження (Серих, Гуменюк, 2019: 243–244).

Окрема увага зосереджена на символічно маркованих предметах, насамперед шевронах, через які реконструюється структура та ідентичність підрозділу. Атрибуція поєднує аналіз предмета, усні пояснення бійця ДУК і відкриті джерела, що дозволяє відновити «біографію предмета» при браку первинної документації. У цьому ж комплексі згадано й капеланські речі, що тематично перегукуються з публікацією А. Романік (Серих, Гуменюк, 2019: 246–249).

Окремий пласт музейно значущої інформації, як зазначають С. Серих і А. Гуменюк, пов'язаний із тим, що до комплексу входять маскувальні речі (сітки, «кікімори»), передані з цивільного середовища, та листи підтримки від дітей, які супро-

воджували подарунки для бійців (Серих, Гумєнюк, 2019: 245–246). Цей пасаж демонструє, що музейна репрезентація війни в НМІУ фіксується не лише через «власне військове спорядження», а й через предмети та тексти, що відображають зв'язки фронту й тилу як частину матеріальної культури війни.

Стаття С. Серих і А. Гумєнюка є історіографічним свідченням того, як у 2014–2021 рр. НМІУ документував війну через прийом, атрибуцію та контекстуалізацію матеріальних свідчень. У доповнення до робіт О. Лук'янова та А. Романік вона фіксує роботу з символічно насиченими предметами добровольчого руху, що репрезентують його повсякдення й соціальну структуру (Серих, Гумєнюк, 2019: 243–251).

Стаття Б. Патриляка, А. Богдалова та О. Лук'янова – «Евакуація музейних предметів...» репрезентує новий тип історіографічного джерела, в якому війна осмислюється як загроза самому існуванню музею. Автори фіксують трансформацію НМІУ від репрезентації війни до прямої участі в подіях, документуючи процес евакуації колекцій у лютому–березні 2022 р. з акцентом на управлінські рішення, логістику та ризики (Патриляк та ін., 2024).

У музеєзнавчому вимірі публікація засвідчує радикальну зміну функціонального пріоритету НМІУ: від експозиційної та науково-дослідної діяльності до екстреного збереження колекцій як базового завдання установи. Автори детально описують масштаби робіт із демонтажу експозиції та переміщення фондів зібрань, наголошуючи, що станом на 24 лютого 2022 р. в експозиції музею перебувало понад 16 тис. предметів, а в Скарбниці НМІУ – понад 10 тис., що робило неможливим застосування заздалегідь підготовлених евакуаційних списків (Патриляк та ін., 2024: 184–185). У цьому контексті стаття фіксує розрив між нормативними моделями музейної безпеки та реаліями війни високої інтенсивності.

Автори вводять у науковий обіг сам досвід війни як чинник формування музейних колекцій. Зафіксовано, що перші предмети, пов'язані з повномасштабним вторгненням – зокрема кулі, що влучили в зали музею, – набули музейного статусу під час демонтажу експозиції. Таким чином, музей постає як простір не лише збереження пам'яті, а й фіксації матеріальних слідів війни (Патриляк та ін., 2024: 191).

У межах історіографії музейних практик НМІУ стаття Б. Патриляка, А. Богдалова та О. Лук'янова позначає новий етап після 24 лютого 2022 р. Якщо раніше публікації фіксували збиральницькі та

експозиційні практики, то тут музей постає як об'єкт війни, а історики – як учасники подій, що осмислюють інституцію в умовах безпосередньої загрози. У сукупності ця стаття є важливим джерелом для аналізу музейних практик НМІУ в умовах повномасштабної війни. У ній зафіксовано досвід евакуації, руйнування звичних процедур і переосмислення ролі музею як складника культурної безпеки держави.

Ще одна стаття Б. Патриляка, А. Богдалова та О. Лук'янова – «Експедиція Національного музею історії України звільненою від російських агресорів правобережною Київщиною у квітні-травні 2022 р.» – присвячена експедиції Національного музею історії України до населених пунктів Правобережної Київщини, звільнених від російських окупантів у квітні-травні 2022 р. Вона фіксує якісно новий етап музейного реагування на війну – безпосереднє польове документування подій у щойно деокупованому просторі (Патриляк та ін., 2023). Окремої уваги потребує цифровізація новостворених колекцій, що дає змогу забезпечити доступність та збереження музейних свідчень війни для дослідників і широкої аудиторії.

Хронологічним імпульсом до цієї діяльності стало офіційне повідомлення Міністерства оборони України від 2 квітня 2022 р. про повне звільнення Київської області, після чого співробітники НМІУ, завершивши першочергові заходи з убезпечення музейних цінностей, ініціювали експедицію зі збирання матеріалів музейного значення в деокупованих містах і селах Київщини (Патриляк та ін., 2023: 115–116).

Автори чітко артикулюють зв'язок експедиційної діяльності з ключовою функцією музею – комплектуванням фондів у воєнний час, наголошуючи на значущості збирання матеріалів «для майбутнього предметного літописання» російсько-української війни. У музеєзнавчій перспективі принципово важливо, що експедиція осмислюється не як разова акція, а як продовження історичної традиції НМІУ, співвіднесеної з воєнними досвідами ХХ ст. Автори послідовно вписують події 2022 р. у ширший контекст музейної практики, згадуючи експедиції періоду Першої та Другої світових воєн, а також збиральницьку роботу під час Революції гідності 2013–2014 рр. (Патриляк та ін., 2023: 114–115). Таким чином, війна постає не лише як предмет фіксації, а як чинник, що активізує традиційні, хоча й трансформовані, форми музейної діяльності.

Експедиційна робота розгорталася поетапно. Уже перші виїзди у квітні 2022 р. охопили Бучу, Ірпінь, Козаровичі, Димер, Катюжанку, а зго-

дом Бородянку. У статті подано низку показових епізодів, які демонструють характер польового музейного документування. Зокрема, йдеться про обстеження знищеної російської бронетехніки, відбір фрагментів БМД, особистого спорядження окупантів, простріляних дорожніх знаків, деформованих елементів міського середовища, а також речей цивільного походження, що зазнали руйнівного впливу війни. Окремий пласт становлять матеріали, отримані безпосередньо від місцевих мешканців і органів місцевого самоврядування, зокрема документи й так звані «методички» російських окупантів, які розкривають механізми інформаційного тиску та пропаганди під час окупації (Патриляк та ін., 2023: 117–120).

У цьому аспекті експедиція фіксує війну як тотальний досвід, що охоплює військовий і цивільний виміри, а музейна колекція формується як багатошарове свідчення окупації, спротиву та повсякденного виживання. Водночас автори звертають увагу й на обмеження експедиційної роботи, зумовлені браком технічних засобів і складними умовами безпеки, що не завжди дозволяли вилучати масштабні або важкі об'єкти (Патриляк та ін., 2023: 120).

Принципово, що зібрані матеріали одразу отримали експозиційну інтерпретацію. Автори наголошують, що результати експедиції стали основою виставки «Навала. Київський постріл», відкритої у травні 2022 р. – першої виставки НМІУ після початку повномасштабного вторгнення. У статті простежується чіткий перехід від польового збирання до публічного музейного нарративу, у межах якого експонати функціонують як носії пам'яті про злочини окупантів, досвід цивільного населення та оборону Києва. Виставка не лише стала актом музейної репрезентації війни, а й ознаменувала відновлення повноцінної роботи музею з відвідувачами в умовах триваючих бойових дій.

У сукупності ця публікація може бути розглянута як історіографічний факт, що відображає способи реагування НМІУ на повномасштабну фазу російсько-української війни. Вона фіксує перехід музею від режиму збереження та евакуації до активного документування війни «по гарячих слідах» через експедиційну діяльність, формування фондкових колекцій і створення експозиційного нарративу в умовах докорінно зміненої історіографічної ситуації після лютого 2022 р.

Стаття Валентини Хархун – «Warring Memory: Exhibiting the Russo-Ukrainian War in Ukraine's National Museums» (Kharkhun, 2025) – є одним із ключових історіографічних джерел для осмислення музейних практик Національного музею

історії України в умовах повномасштабної російсько-української війни. Аналізуючи виставки «Навала. Київський постріл» та «Азовсталь: нові сенси», авторка розглядає НМІУ як активного суб'єкта формування публічного нарративу війни, а не як пасивного репрезентатора подій. Обидва проєкти інтерпретуються як елементи ширшої трансформації музеєфікації війни, що відбувається синхронно з перебігом бойових дій (Kharkhun, 2025: 13).

Виставка «Навала. Київський постріл» постає у статті як приклад музеєфікації досвіду окупації та деокупації, де предмети, зібрані під час експедицій НМІУ, функціонують як матеріальні докази злочинів агресора, руйнування цивільного життя та, водночас, спротиву. В. Хархун наголошує на свідомому акценті кураторів не на героїці оборони, а на демонстрації агресії й моральній делегітимації ворога, зокрема через використання автентичних трофейних речей, пропагандистських матеріалів і жорсткої текстової риторики. У цьому контексті музей постає як простір фіксації травми й формування етичної оцінки війни (Kharkhun, 2025: 11).

Проєкт «Азовсталь: нові сенси» інтерпретується дослідницею як наступний етап музейного осмислення війни, в якому фокус зміщується до символічно узагальненого образу спротиву та жертвовності (Kharkhun, 2025: 13). Через персоналізовані історії загиблих оборонців Маріуполя НМІУ конструює образ героя як посттравматичної фігури – не тріумфального переможця, а носія національної стійкості й пам'яті, сформованої у взаємодії з родинами загиблих та громадськими ініціативами. Отже, музейна експозиція виконує водночас функції збереження, вшанування та передачі пам'яті (Kharkhun, 2025: 14).

У ширшому історіографічному вимірі праця Хархун фіксує перехід від описових і локальних студій до узагальнювального осмислення музею як повноцінного актора політики пам'яті та виробництва знання про війну. Для дослідження музейних практик НМІУ ця стаття є принципово важливою, оскільки дозволяє вписати публікації та виставкові проєкти 2022–2023 рр. у ширший аналітичний горизонт, де війна постає як процес, що музеєфікується «тут і тепер», без очікування її завершення, а музей – як інституція, що активно бере участь у символічній легітимації війни українців за незалежність своєї України (Kharkhun, 2025: 21–22).

Висновки. Отже, аналіз наукових публікацій, присвячених музейним практикам Національного музею історії України в умовах російсько-української війни, дозволяє виокремити кілька

послідовних етапів інституційного реагування на воєнні події, що відображені в історіографії 2014–2023 рр. Ранні праці фіксують переважно експозиційні та інсталяційні форми осмислення війни, орієнтовані на персоніфікацію досвіду та репрезентацію «теперішнього часу», тоді як подальші публікації засвідчують перехід до системного фондового комплектування, атрибуції та наукової контекстуалізації матеріальних свідчень бойових дій.

Публікації 2014–2021 рр. репрезентують мікрорівень документування війни через предмети бойового побуту, особисті речі учасників бойових дій, добровольців і небойових акторів військового середовища, зокрема капеланів. У них війна постає як сучасний історичний процес, що потребує легітимації через науковий опис, персоніфікацію та вписування в ширші історичні наративи. Водночас ці тексти фіксують відсутність ще цілісної інституційної рефлексії музейної політики в умовах війни.

Докорінна зміна історіографічної ситуації відбувається після повномасштабного вторгнення РФ у лютому 2022 р., коли музей сам стає об'єктом воєнної загрози. Публікації, присвячені евакуації фондів і експедиційній діяльності НМІУ у щойно деокупованих регіонах, засвідчують перехід від репрезентації війни до її безпосереднього документування «по гарячих слідах». У цих працях війна постає як тотальний досвід, що охоплює військовий і цивільний виміри, а музейні колекції формуються як багатошарові свідчення окупації, спротиву та повсякденного виживання.

Узагальнювальні аналітичні дослідження останніх років, зокрема праці, присвячені виставкам «Навала. Київський постріл» та «Азовсталь: нові сенси», дозволяють розглядати Національний музей історії України як активного суб'єкта формування публічного наративу про російсько-українську війну.

Музей у цих роботах постає не лише як простір збереження пам'яті, а як інституція, що бере участь у виробництві знання, етичної оцінки подій і символічної легітимації сучасної війни за незалежність України. У цьому контексті воєнна репрезентація в музеї постає не лише як реакція на сучасність, а як спосіб збереження та осмислення культурної спадщини, що формується в реальному часі.

Таким чином, проаналізований корпус наукових публікацій може розглядатися як цілісний історіографічний масив, що відображає еволюцію музейних практик НМІУ від перших реактивних форм осмислення війни до комплексного документування та інтерпретації воєнного досвіду в умовах триваючої збройної боротьби за незалежність України.

Практичні рекомендації для науковців і музейних фахівців, що досліджують і репрезентують російсько-українську війну в музейних експозиціях та наукових публікаціях.

1. У наукових дослідженнях, фондово-обліковій документації та експозиційних наративах доцільно використовувати термін «Війна за Незалежність України» як нормативно закріплене означення російсько-української війни. Водночас, слід надавати чітке тлумачення його хронологічних і смислових меж у відповідному науковому контексті.

2. Музейним працівникам рекомендовано супроводжувати виставкові проєкти публікаціями, що документують кураторські підходи: методикку добору експонатів, принципи їх інтерпретації та концепції репрезентації війни.

3. У наукових текстах доцільно поєднувати традиційні історичні методи аналізу з усноісторичними свідченнями, інтерв'ю очевидців та візуальними джерелами, що дозволяє створювати більш комплексний і багатовимірний наратив.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богдалов А., Пуля І., Срібна М., Лук'янов О., Романік А. Головні акценти виставки «Історії з війни» Національного музею історії України. *Краєзнавство*. Київ. 2016. № 1–2. С. 221–227. URL: http://resource.history.org.ua/publ/kraeznavstvo_2016_1-2_22 (дата звернення: 03.01.2026)
2. Кузнецова Л., Кушнар'єв І. Віртуальні музеї України як засоби збереження історичної пам'яті в умовах війни. *Питання культурології*. Київ. 2024. №43. С. 142–155. DOI: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.43.2024.303042>
3. Лук'янов О. Батальйони територіальної оборони під час проведення антитерористичної операції на Сході України (на основі матеріалів, переданих бійцями 11-го батальйону «Київська Русь»). *Науковий вісник Національного музею історії України*. Київ. 2016. №1(1). С. 111–116. URL: <https://visnyk.nmiiu.org/index.php/nv/article/view/22> (дата звернення: 19.12.2025)
4. Патріляк Б., Богдалов А., Лук'янов О. Експедиція Національного музею історії України звільненою від російських агресорів правобережною Київщиною у квітні–травні 2022 р. *Науковий вісник Національного музею історії України*. Київ. 2023. Т. 9. С. 113–131. URL: <https://visnyk.nmiiu.org/index.php/nv/article/view/562> (дата звернення: 15.12.2025)
5. Патріляк Б., Богдалов А., Лук'янов О. Евакуація музейних предметів Національного музею історії України після повномасштабного російського вторгнення. Лютий–березень 2022 р. *Науковий вісник Національного музею історії України*. Київ. 2024. Т. 1(10). С. 179–198. URL: <https://visnyk.nmiiu.org/index.php/nv/article/view/593/545> (дата звернення: 15.12.2025)

6. Романік А. Феномен військового капеланства в зоні бойових дій на Сході України (за матеріалами фондової колекції НМІУ). *Науковий вісник Національного музею історії України*. Київ. 2016. Т. 1(1), С. 117–120. URL: <https://visnyk.nmiu.org/index.php/nv/article/view/23> (дата звернення: 19.12.2025)
7. Серих, С.В., Гуменюк, А.О. Атрибуція предметів, пов'язаних із Добровольчим українським корпусом «Правий сектор» (за матеріалами Національного музею історії України). *Науковий вісник Національного музею історії України*. Київ. 2019. Т. 4. С. 243–251. URL: <https://visnyk.nmiu.org/index.php/nv/article/view/299> (дата звернення: 19.12.2025)
8. Burakov, J. V., Pytl'ovana, L. Tersky, S. Military museums of the Armed Forces of Ukraine during the Russian-Ukrainian war of 2014–2022. *Museologica Brunensia*. 2022. Vol. 11(2), Pp. 34–42. DOI: <https://doi.org/10.5817/mub2022-2-3>
9. Kharkhun V. Warring Memory: Exhibiting the Russo-Ukrainian War in Ukraine's National Museums. *Nationalities Papers*. 2025. Pp. 1–25 DOI: <https://doi.org/10.1017/nps.2025.10089>

REFERENCES

1. Bohdalov A, Pulia I., Sribna M., Lukianov O., & Romanik A. (2016) Holovni aktsenty vystavky «Istorii z viiny» Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy. [The main emphasis exhibition «Stories of War» National museum of Ukrainian history]. *Kraieznavstvo*, Kyiv, 1–2, 221–227. Retrieved from: http://resource.history.org.ua/publ/kraieznavstvo_2016_1-2_22 [in Ukrainian].
2. Kuznetsova, L., & Kushnarov, I. (2024) Virtualni muzei Ukrainy yak zasoby zberezhenia istorychnoi pamiaty v umovakh viiny. [Virtual Museums of Ukraine as a Means of Preserving Historical Memory in Times of War]. *Pytannia kulturolohii*, Kyiv, 43, 142–155. DOI: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.43.2024.303042> [in Ukrainian].
3. Lukianov, O. (2016). Bataliony terytorialnoi oborony pid chas provedennia antyterorystychnoi operatsii na Skhodi Ukrainy (na osnovi materialiv, peredanykh biitsiamy 11-ho batalionu «Kyivska Rus»). [Territorial defence battalions during the antiterrorist operation in the East of Ukraine (upon the materials handed over by 11th battalion «Kyivan Rus» fighters)]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy*, Kyiv, 1(1), 111–116. Retrieved from: <https://visnyk.nmiu.org/index.php/nv/article/view/22> [in Ukrainian].
4. Patryliak, B., Bohdalov, A., & Lukianov, O. (2023) Ekspedytisia Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy zvilnenoiu vid rosiiskyykh ahresoriv pravoberezhnoi Kyivshchynoi u kvitni-travni 2022 r. [Expedition of the National museum of the history of Ukraine in april-may 2022 to the right-bank kyiv region Liberated from the russian aggressors]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy*, Kyiv, 9, 113–131. Retrieved from: <https://visnyk.nmiu.org/index.php/nv/article/view/562> [in Ukrainian].
5. Patryliak, B., Bohdalov, A., & Lukianov, O. (2024) Evakuatsiia muzeinykh predmetiv Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy pislia povnomasshtabnoho rosiiskoho vtorhnennia. Liutyi–berezen 2022 r. [Evacuation of exhibits from the National museum of the history of Ukraine following the full-scale russian invasion, february–march 2022]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy*, Kyiv, 1, 10, 179–198. Retrieved from: <https://visnyk.nmiu.org/index.php/nv/article/view/593/545> [in Ukrainian].
6. Romanik, A. (2016) Fenomen viiskovoho kapelanstva v zoni boiovykh dii na Skhodi Ukrainy (za materialamy fondovoi koleksii NMIU). [Military chaplaincy phenomenon in the Eastern Ukraine combat zone (based on the NMUH collection materials)]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy*, Kyiv, 1(1), 117–120. Retrieved from: <https://visnyk.nmiu.org/index.php/nv/article/view/23> [in Ukrainian].
7. Sierykh, V., Humeniuk, O. (2019) Atrybutsiia predmetiv, poviazanykh iz Dobrovolchym ukrainskym korpusom «Pravyi sektor» (za materialamy Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy). [Attribution of the objects connected to the ukrainian volunteer corps «Right Sector» (on the materials of the national museum of ukrainian history)]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy*, Kyiv, 4, 243–251. Retrieved from <https://visnyk.nmiu.org/index.php/nv/article/view/299> [in Ukrainian].
8. Burakov, J. V., & Pytl'ovana, L. Tersky, S. (2022). Military museums of the Armed Forces of Ukraine during the Russian-Ukrainian war of 2014–2022. *Museologica Brunensia*, 11(2), 34–42. DOI: <https://doi.org/10.5817/mub2022-2-3>
9. Kharkhun, V (2025). Warring Memory: Exhibiting the Russo-Ukrainian War in Ukraine's National Museums. *Nationalities Papers*, 1–25 DOI: <https://doi.org/10.1017/nps.2025.10089>

Дата першого надходження статті до видання: 29.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.03.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>